En reise i Luster

av Morten Bing

Utsikt fra Døsen mot Dale kirke. Foto: Frith & Co., Norsk Folkemuseum

I 1990 mottok Norsk Folkemuseum 22 fotografier tatt i Norge i 1870-årene for det engelske forlaget Francis Frith & Co. Om det er Francis Frith (1822 – 1898) selv eller hans svoger Henry Rosling (1828 – 1911), som har tatt bildene, strides de lærde. Fotografiene er umonterte albuminkopier, visstnok fotografert med et Sutton panoramakamera med vannlinse.

Særlig bemerkelsesverdige er de fem fotografiene fra Luster. I Norge. *Illustrert Reisehaandbog* utgitt av Chr.Tønsberg i 1874, beskriver friluftsentusiasten, fjellvandreren og skribenten Emanuel Mohn (1842 – 1891) den samme reiseruten innover i Lusterfjorden som fotografen må ha reist:

«Fra Aardal gaar Dampskibet ind den næsten 3½ Mil mod Nord indtrængende lune og solvarme Lysterfjord, vistnok den skjønneste af alle Sognefjordens Arme. Naturen er her i høi Grad storslagen, paa samme Tid som den er smilende, yppig og rig. Paa begge Sider af Fjorden staa mægtige Fjelde, paa østsiden ragende op indtil 5,000 Fod; ved Bredderne ligge velbyggede Gaarde med frodige Agre og Frugthaver og vakre hvidmalede Bønderhuse i Tverdalene, paa Næssene og langs de øvrige Strande. – Fra Aardal gaar Dampskibet først til Solvorn, et lunt og vakkert lidet Dalføre paa Nordsiden (henimod 2/3 Mil), og derfra langs de bratte Sider af Molden til Marifjæren ved en mindre mod Nord indstikkende Sidearm (1 Mil). Fra Marifjæren gaar det videre indover Fjorden til Døsen (1 Mil) og derfra til Skjolden (¾ Mil) ved Bunden af Lysterfjord.

Baade i Solvorn og i Marifjæren ere gode Gjæstgiverier. Fra begge Steder gaa Kjøreveie (Skydsstation blot i Solvorn), der støde til hverandre ved Hafslovandet, til Sogndal. Mellem Solvorn og Marifjæren staar Molden; det kan rides fra Solvorn; Opstigningen fra Marifjæren er adskillig brattere. Udsigten er uforlignelig mod Horungtinderne og indover Justedalsbræens bølgende Snetæpper; endnu eiendommeligere er Synet nedover til den grønne Fjordrende halvfjerde Tusinde Fod næsten lodret under Ens Fødder. Til Op- og Nedstigningen bruges 1 Dag. Ligeoverfor Solvorn ligger det vakre Urnæs med en gammel Stavekirke og to vældige Kjæmpehouge, samt vilde Æble- og Kirsebærskove.»

[...]

«Fra Marifjæren roes ¼ Mil over til Gaarden Næs, hvorfra et Slags Kjørevei (¾ Mil) gaar langs den smilende Strand paa Fjordens Vestside til Døsen, hvor meget godt Gjæstgiveri. Frodige og vakre Omgivelser. Lige ved Døsen staar Dale gamle Stenkirke, Lysters Hovedkirke. Paa den anden Side af Dalen staar Fjeldet Børresteinen, let bestigeligt. Ligeoverfor paa Østsiden af Fjorden ligger Sørheim, hvorfra Sætervei gaar op til Bersdalen.»

[...]

«Fra Døsen gaar Vei endnu ¼ Mil længere ind i Fjorden, men Baadskyds tages helst, forsaavidt man ikke træffer Dampskib, til Skjolden ved Bunden af Lysterfjord (¾ Mil). Paa Skjolden er meget godt Gjæstgiveri. Fra Skjolden trænger den trange og flade *Mørkrisdal* med flere Gaarde og Sætre over 2 Mil mod Nord til Fjeldet Tveraadalskirken paa Grændsen af Skiaker i Gudbrandsdalen; Veien gaar først paa den østlige, siden paa den vestlige Side af Elven. – En særdeles interessant Udflugt fra Skjolden er op til Gjessingstølene, hvor man faar fortrinlige Udsigter til Horungtinderne, som man her kommer nær ind paa Livet, og hvorfra Veien kan fortsættes enten over Dølefjeld til Lom i Gudbrandsdalen eller ind i Hjertet af Jotunfjeldene. Fra Gaarden *Eide*, paa den anden Side af Fortunelven, gaar Kjørevei 1/3 ,Mil til Fortun Kirke. Fra Toppen af Bakken ovenfor Fjorden, hvorfra man har et Fjordskue af første Rang, med Molden i Baggrunden, tages Afsked med Sognefjorden. Tilvenstre staar den bratte Jersegnaasi tilhøire sees høit oppe tilfjelds Gaarden Fuglestegen over hvilken Veien gaar til Aardal. Fra Fortun Kirke strækker den Rede og trange Fortundal med mange Gaarde og Sætre sig 2 Mil mod Nord til Fjeldet Tundradalskirken paa Grændsen af Skiaker; Veien gaar paa Elvens Østside. Skydsskiftet er paa Fortun. Veien til Gjessingstølene gaar fra Fortun mod Øst ad god og bred Ridevei opover de bratte Fortungalder til det tidligere Skydsskifte Berge, hvor Reisende fremdeles modtages; fra Fortun 2 Timer; godt Kvarter.»

I 1991 viste Norsk Folkemuseum disse fotografiene på utstillingen «Frith fram på Folkemuseet», og da en gruppe av museets personale var på feltarbeid i Luster i 1993, benyttet Anne-Lise Reinsfelt og jeg anledningen til å følge fotografens reiserute i 1870-årene for nøyaktig å stadfeste hvor Frith (eller var det Rosling?) sto da fotografiene ble tatt. Vi fant da ut at han sjelden gikk mange meter fra gjestgiveriet for å finne motivene sine. Dette er forståelig ut i fra at fotografen måtte påføre glassplaten en emulosjon rett før eksponering og framkalle fotografiet umiddelbart etter at det var tatt. Han trengte derfor et mørkerom like i nærheten. I dette tilfelle kan det ha vært rommet hans på gjestgiveriet som fungerte som mørkerom.

Morten Bing er førstekonservator og leder for Kulturhistorisk seksjon på Norsk Folkemuseum.

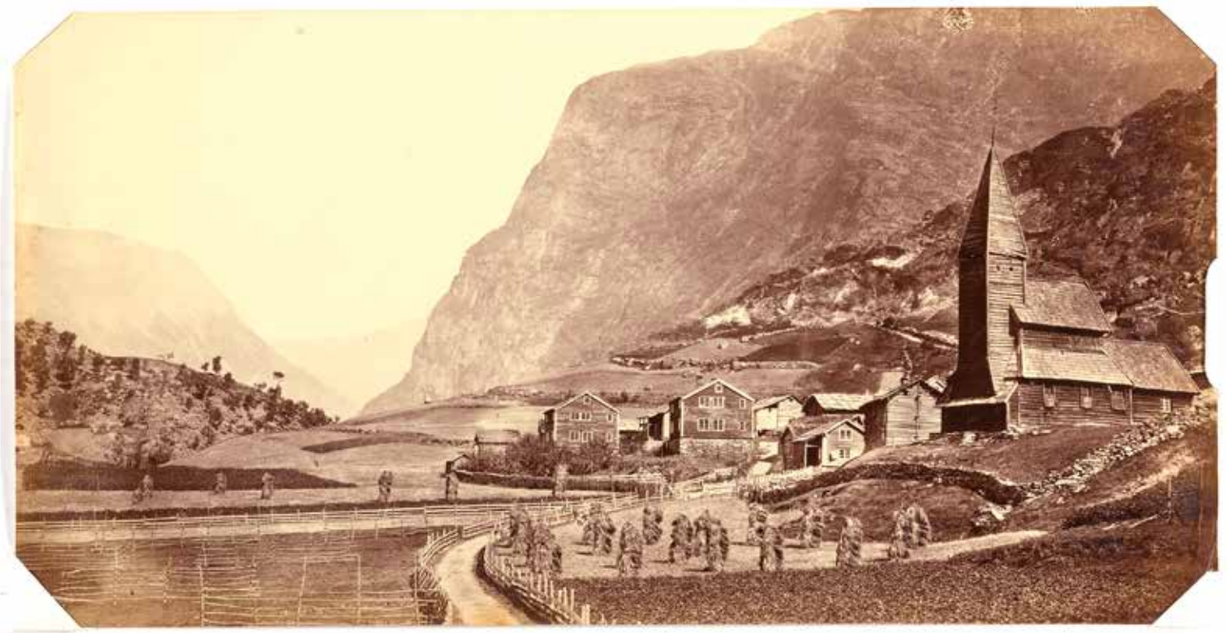
Sjøbuer og jekt ved Solvornstranda. Foto: Frith & Co., Norsk Folkemuseum

Bebyggelse i Marifjøra. Foto: Frith & Co., Norsk Folkemuseum

Skjolden innerst i Lusterfjorden, fotografert fra østbredden av Fortundalselva. Foto: Frith & Co., Norsk Folkemuseum

Fortun med stavkirken som ble revet i 1883.Foto: Frith & Co., Norsk Folkemuseum

Hjelp oss å forstå hyttelivets sjarm

– del en hyttehistorie

av Audun Kjus

Hyttelivet står sterkt i Norge. Det er anslått at hver fjerde innbygger har tilgang til en privat hytte, enten fordi man selv eier/leier den, eller fordi den kan lånes av nære slektninger. I tillegg kommer firmahyttene, foreningshyttene, speiderhyttene – for ikke å glemme alle hyttene til Den Norske Turistforening.

Det norske hyttelivet er et barn av 1900-tallet. Da Bjørnson sang om «norske mann i hus og hytte», så var det rett og slett små bolighus han hadde i tankene – fattigfolks hus. Den moderne hyttekulturen vokste frem i skjæringen mellom forenklet persontransport, generell velstandsøkning og nye ferielover.

Bergensbanen sto ferdig i 1909, med stoppesteder som Finse og Geilo. Dovrebanen åpnet i 1921. I mellomkrigstiden fulgte påsketuristene toglinjene. Arbeidstakerne forhandlet seg til rett på ferie – i første omgang to uker. Ferieloven fra 1947 ga alle fast ansatte tre ukers ferie. Nå var scenen satt, men det var først da bilrasjoneringen ble opphevet i 1960 at hyttebyggingen i Norge eksploderte. I etterkrigstiden gikk vi på noen tiår fra å være et av de fattige til å bli et av de rike landene i Europa. Mens Norge var et fattig land, så var befolkningen nødt til å ta i bruk karrige og uveisomme kyst- og fjellstrøk for i det hele tatt å få endene til å møtes. Med nye næringsveier og mekanisert landbruk var ikke dette lenger aktuelt. Samtidig gjorde høyere lønninger, lengre ferier og etter hvert også egen bil at de samme utmarkene kunne erobres og tas i bruk som rekreasjonslandskap.

Dette er tørre fakta om den norske hyttehistorien. Men naturligvis vet vi at hyttelivet, slik vi selv opplever og praktiserer det, inneholder mer. Ved Norsk Folkemuseum har vi satt oss fore å fange inn en større del av dette bildet – og det er her du kommer inn.

Samfunnet består av mange enkeltmennesker. Hvis et tilstrekkelig antall kan overtales til å dele noen erfaringer fra hytter og hytteliv med oss, da vil vi forstå bedre hva den norske hyttekulturen dreier seg om. I neste omgang kan vi formidle videre det vil har lært, både til befolkningen i Norge (i dag og i framtiden) og til gjester som kommer utenfra og som kan ha tungt for å forstå hyttelivets sjarm.

Vil du ha litt inspirasjon før du setter i gang? Da kan du besøke nettadressen minner.no/tema/hyttehistorier og se hvilke opplevelser og erfaringer andre har delt. Her er det mye godt stoff, men vi mangler fortsatt din historie.

> «På mormors kjøkken kunne vi fornemme stemningen allerede da vi kom inn døra: den grå olasekken sto klar på stolen, fylt med helgens mat og utstyr til hytteturen. Den ventet bare på at morfar skulle komme hjem fra sagbruket hvor han arbeidet. På fredager sluttet han litt tidligere enn vanlig. Det var utrolig hva sekken rommet ...»
>
> *minner.no/tema/hyttehistorier/387*

> «Regnet pøser ned. Det er bare så vidt vi kan se ut gjennom frontruta. Men, litt ser jeg. -Ser du den blå flekken på himmelen der borte? Den er helt sikkert over hytta, sier jeg. Mannen min flirer. - Ja, du tror vel det du, din evige optimist. Det er fortsatt en halv time igjen å kjøre, og etter hvert så ser det i alle fall ut til at regnet gir seg litt. - Det lysner, sier jeg. -Særlig, kommer det fra sidemannen ...»
>
> *minner.no/tema/hyttehistorier/299*

> «Sommeren 1945, i seiersrus etter krigen, bygget farfar hytte på fjellet. Den ble påbegynt først og planlagt etterpå. Ytterdøra er noen centimeter lavere enn den burde. Akkurat nok til å skalle hodet oppi dørkarmen hvis man ikke husker å bøye nakken. Men hytta står, og har siden den gang blitt bygget på og ut i flere retninger. 72 sommerferier med flikking, dugnad og småprosjekter har etter hvert blitt et helt lite hyttetun, med fem bygg på tomta, skigard, flaggstang ...»
>
> *minner.no/tema/hyttehistorier/439*

> «Det startet med en behandlingsrunde hos fysioterapeuten. Ved en anledning nevnte min mann for fysioterapeuten at vi lenge hadde vært på utkikk etter ei hyttetomt, ei hytte eller et hus ved sjøen i nærheten av Bodø, der vi bor. Fysioterapeuten ble stille en stund, så sa hun; vi skal selge vår hyttetomt på Hamarøy, dere kan få kjøpe den ...»
>
> *minner.no/tema/hyttehistorier/260*

Audun Kjus er førstekonservator ved Norsk Etnologisk Gransking på Norsk Folkemuseum.

«Tot skriver beretningen om påskeferien i 1923», stod det under dette bildet. «Tot» er kanskje en studiekamerat til fotografen, Fritjof Arentz, som var ferdig utdannet ingeniør i 1924. Nå håper vi at du vil sette deg ned å skrive ned noen av dine hytteminner til oss. Foto: Fritjof Arentz/Norsk Folkemuseum.